

Zadosťučinenie a jeho význam pre poškodeného v trestnom konaní

Pojem zadosťučinenie sa v Trestnom zákone ani v Trestnom poriadku priamo nevyskytuje. Je však neoddeliteľnou súčasťou súdneho konania a najmarkantnejšie sa prejavuje v prípadoch, keď súd rozhoduje o treste a o náhrade škody.

Zadosťučinenie predstavuje pre poškodeného istú satisfakciu za príkorie, ktoré mu bolo spôsobené trestným činom. Môže byť vyjadrené:

- **morálnym uspokojením** poškodeného vo forme rozhodnutia súdu o uznaní viny páchatel'a, ale najmä vo forme uloženia spravodlivého trestu,
- **morálnym plnením** páchatel'a trestného činu vo vzťahu k poškodenému (napr. ospravedlnením sa, priznaním viny a úprimným prejavom ľútosť nad trestným činom a jeho následkami a podobne),
- **finančným odškodnením** poškodeného, ktorému bola trestným činom spôsobená ujma na zdraví, vo forme majetkovej náhrady bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia,
- **finančným odškodnením** poškodeného, ktorému bola trestným činom spôsobená majetková škoda, vo forme jej majetkovej náhrady alebo uvedením veci do pôvodného stavu (napr. pri trestnom čine krádeže či pri trestnom čine poškodzovania cudzej veci a podobne),
- **finančným odškodnením** poškodeného, ktorému bola spôsobená morálna alebo iná škoda, vo forme nahradenia nemajetkovej ujmy v rozsahu určenom rozsudkom vo výroku o náhrade škody (napr. pri trestnom čine znásilnenia a podobne).

1. Morálne uspokojenie poškodeného uložením spravodlivého trestu

Z osobných dlhoročných skúseností z pojednávacej miestnosti viem, aký obrovský význam má pre poškodeného uloženie spravodlivého trestu páchatel'ovi, najmä v prípadoch, keď poškodenému bola spôsobená morálna, alebo iná škoda.

Zväčša ide o prípady pozostalých po nebohom, ktorý bol usmrtený násilným trestným činom, alebo obeť sexuálnych trestných činov, obeť týrania či obeť ohovárania, resp. krivého obvinenia a pod. Jednoducho povedané, obeť trestný činov, pri ktorých nevzniká majetková škoda. Pre takýchto poškodených nadobúda zadosťučinenie vo forme uloženia spravodlivého trestu páchatel'ovi mimoriadne, ak nie ten najdôležitejší, význam. V mnohých prípadoch sú však očakávania poškodených, pokiaľ ide o druh a výmeru trestu, aký by mal byť páchatel'ovi uložený, neprimerané, pretože ich pohľad najmä na výmeru trestu odňatia slobody je zväčša jednostranný a ovplyvnený biblickým „oko za oko, zub za zub“. Súd pri ukladaní trestu ale musí zohľadniť všetky kritériá predpokladané zákonom a pritom dbať nielen na záujem poškodeného, ale i na primeranosť trestu pre páchatel'a z hľadiska jeho individualizácie a tiež proporcionality k samotnému trestnému činu a jeho následkom.

V slovenskom Trestnom zákone je účel trestu vymedzený v ustanovení § 34 ods. 1, podľa ktorého trest má zabezpečiť ochranu spoločnosti pred páchatel'om tým, že mu zabráni

v páchaní ďalšej trestnej činnosti a vytvorí podmienky na jeho výchovu k tomu, aby viedol riadny život a súčasne iných odradí od páchania trestných činov; trest zároveň vyjadruje morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou.

Trest je opatrením štátneho donútenia, ktoré v mene štátu, na základe a v medziach zákona ukladajú v predpísanom konaní na to povolané súdy páchatel'ovi za spáchaný trestný čin. V tejto definícii je vyjadrená zásada „nulla poena sine lege, sine crimine, sine iudicio“. Trest ako právny následok trestného činu môže priamo postihnúť len páchatel'a trestného činu (zásada personalita trestu), tak aby bol zabezpečený čo najmenší vplyv na jeho rodinu (§ 34 ods. 3 Trestného zákona).

Trest je jedným z prostriedkov na dosiahnutie účelu Trestného zákona. Tým je určená aj jeho funkcia v tých smeroch, v ktorých má pôsobiť zákon na ochranu spoločnosti, jednak pred páchatel'om trestného činu, voči ktorému sa prejavuje prvok represie (zabráneniu v trestnej činnosti) a prvok individuálnej prevencie (výchovy k riadnemu životu – rehabilitácia), a jednak aj voči ďalším členom spoločnosti – potencionálnym páchatel'om, voči ktorým sa prejavuje prvok generálnej prevencie (výhovné pôsobenie trestu na ostatných členov spoločnosti).

Ochrana spoločnosti sa teda uskutočňuje dvoma prvkami, a to prvkom donútenia (represie) a prvkom výchovy. Oba prvky sa uplatňujú zásadne súčasne v každom treste, pričom treba mať na zreteli dôležitosť vzájomného pomeru medzi trestnou represiou a prevenciou.

Ochrana spoločnosti pred páchatel'mi trestných činov, vrátane ochrany práv a slobôd jednotlivých občanov, robí z trestu prostriedok sebaobrany spoločnosti pred trestnými činmi. Trest pritom nesmie byť prostriedkom na riešenie iných spoločenských problémov. Preto Trestný zákon vychádza z myšlienky, že základným účelom a cieľom trestu je ochrana spoločnosti pred trestnými činmi a pred ich páchatel'mi.

Individuálna prevencia spočíva vo vytvorení podmienok na výchovu odsúdeného k tomu, aby viedol riadny život. Generálna prevencia má zabezpečiť nielen odradenie ostatných potenciálnych páchatel'ov od páchania trestných činov, ale i utvrdenie pocitu právnej istoty a spravodlivosti u ostatných členov spoločnosti. Spravodlivé a včasné uloženie trestu dáva ostatným členom spoločnosti najavo, že konanie, za ktoré bol uložený trest, je protiprávne a nežiaduce, varuje ich pred páchaním trestnej činnosti a posilňuje pocit právnej istoty a právneho štátu. Trestný zákon vychádza z jednoty individuálnej a generálnej prevencie, pričom obe tieto zložky sa navzájom dopĺňajú a podmieňujú. Disproporcia medzi jednotlivými druhmi prevencie v zásade vedie k nedostatočnému výchovnému pôsobeniu trestu tak na páchatel'a trestného činu, ako i na ostatných členov spoločnosti.

Trest samozrejme musí vyjadrovať aj morálne odsúdenie páchatel'a spoločnosťou. V treste je teda obsiahnuté aj spoločenské odsúdenie, negatívne ohodnotenie páchatel'a a jeho činu, a to tak právne, ako aj etické.

Ďalším ustanovením, ktoré musí súd aplikovať pri úvahách týkajúcich sa ukladania trestu, je § 34 ods. 4 Trestného zákona, podľa ktorého pri určovaní druhu trestu a jeho výmery súd prihliadne najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, priťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatel'a, jeho pomery a možnosť jeho nápravy.

Výmerou trestu sa rozumie nielen určenie trestu v rámci sadzby tam, kde je trest takto kvantifikovaný, ale aj určenie rôznych modalít alebo obsahu trestov, ak je toto určenie vyhradené súdu (napríklad určenie druhu a rozsahu zakázanej činnosti, rozsahu majetku, ktorý prepadá v prospech štátu, určenie podmienok, obmedzení pri treste zákazu pobytu, pri podmienenečnom odsúdení). Práve rozpätie zákonom stanovenej trestnej sadzby pri určitých trestoch umožňuje a zároveň ukladá súdu povinnosť individualizovať ukladaný trest. Súd je povinný vo výmere uloženého trestu zohľadniť všetky okolnosti uvedené v ustanovení § 34 ods. 4, ods. 5 Trestného zákona.

V súvislosti s výmerou trestu platí v slovenskom Trestnom zákone pre súd striktná povinnosť prihliadať na poľahčujúce a priťažujúce okolnosti upravená v ustanovení § 38 Trestného zákona. Táto povinnosť nie je len formálne deklarovaná, ale súd je povinný trest ukladať v upravených trestných sadzbách tak, že v prípade, ak prevažuje pomer poľahčujúcich okolností, znižuje sa horná hranica zákonom ustanovenej trestnej sadzby o jednu tretinu (§ 38 ods. 3 Trestného zákona) a ak prevažuje pomer priťažujúcich okolností, zvyšuje sa dolná hranica zákonom ustanovenej trestnej sadzby.

„V tejto súvislosti je potrebné poukázať na skutočnosť, že dokonaním trestného činu sú v podstate všetky priťažujúce okolnosti už dané, kým poľahčujúce okolnosti si páchatel' môže vytvoriť aj po spáchaní činu (priznanie sa k spáchaniu činu a úprimná ľútosť, pričinenie sa o odstránenie škodlivých následkov trestného činu, nahradenie škody a podobne). Poľahčujúce a priťažujúce okolnosti trestu sú dôležitým prostriedkom individualizácie trestu a zároveň sú významné pre dosiahnutie účelu trestu, lebo vyjadrujú možnosť nápravy páchatel'a alebo pomery páchatel'a, a tým v prospech alebo v neprospech páchatel'a ovplyvňujú druh a výmeru ukladaného trestu. Ako právne významné skutočnosti sú všeobecne priťažujúcimi alebo poľahčujúcimi okolnosťami, lebo ich možno použiť pri ukladaní ktoréhokoľvek trestu, ak nejde o trest za trestný čin, ktorého zákonnými znakmi sú aj okolnosti poľahčujúce alebo priťažujúce.“¹

„Osobu páchatel'a treba hodnotiť vo všetkých súvislostiach. V rámci hodnotenia osoby páchatel'a nemožno obísť ani možnosti jeho nápravy. Úsudok o možnosti nápravy páchatel'a si súd vytvára z veľkej časti už na základe hodnotenia povahy a závažnosti spáchaného trestného činu (t.j. či ide o prečin, zločin, obzvlášť závažný zločin) pri náležitom zhodnotení osoby páchatel'a. Možnosť nápravy páchatel'a konkretizuje jeho osobu vo všetkých zásadných súvislostiach. Primárne ide o stanovenie prognózy budúceho vývoja správania sa páchatel'a na základe objasnenia jeho osobnostných vlastností a ich spojitostí so spáchaným trestným činom, vrátane vplyvu sociálnej mikroštruktúry. Z hľadiska posúdenia možnosti nápravy páchatel'a má veľký význam celkový spôsob jeho života a jeho správanie pred spáchaním trestného činu a jeho postoj k spáchanému trestnému činu.“ (Rt 23/1967) Záver súdu o možnosti nápravy páchatel'a musí byť vždy v plnom súlade s ochranou, ktorú súd uloženým trestom poskytuje záujmom spoločnosti, štátu a občanom pred útokmi páchatel'ov trestných činov a výchovným pôsobením na ostatných členov spoločnosti.

Pri ukladaní trestov treba zároveň vychádzať zo spojenia a vzájomnej vyváženosti princípů zákonnosti trestu a princípů individualizácie trestu.

Trest musí byť úmerný k spáchanému trestnému činu (zásada proporcionálnosti trestu). Úmernosť trestu okrem iného určujú aj pohnútky páchatel'a a možnosti jeho nápravy.

¹ Trestné právo s vysvetlivkami a judikatúrou. 1. zväzok – Trestný zákon – IURA EDITION, 2006, str. 89-90

„V českém Trestnom zákonníku nie je účel trestu *expressis verbis* vyjadrený. Je nahradený formuláciami všeobecných zásad sankcionovania priamo aplikovateľných na konkrétny prípad, ktoré sú určené jednak pre všetky sankcie (§ 36 až 38), jednak špeciálne pre tresty (§ 39 až 45) a ochranné opatrenia (§ 96 a 97). Účel trestania je potrebné vyvodzovať nielen z týchto všeobecných zásad, ktoré vytvárajú základné právne prostredie pre ukládanie sankcií, ale aj z jednotlivých ustanovení upravujúcich ukládanie trestných sankcií, a z celkového chápania trestného zákonníka.“²

„Zmyslom a účelom trestu v najvšeobecnejšom zmysle je ochrana spoločnosti pred kriminalitou. Trest nesmie byť prostriedkom riešenia iných spoločenských problémov. Trest ukladaný páchatelovi v sebe spája ako moment trestnej represie a prevencie vo vzťahu k nemu samému (individuálna represia a individuálna prevencia), tak aj moment výchovného pôsobenia na ostatných členov spoločnosti (generálna prevencia). Prevenciu i represiu je potrebné chápať v každom individuálnom prípade vyvážené, pretože len potom individuálna prevencia pôsobí ako prostriedok prevencie generálnej. Ide totiž o to, že generálna prevencia, ktorá vychádza z prevencie individuálnej, má zaistiť ochranný efekt vo vzťahu k ostatným potencionálnym páchatelom a že individuálna prevencia je chápaná ako nástroj generálnej prevencie. Uvedený pomer individuálnej a generálnej prevencie nemožno obracať. Pokiaľ by sa tak stalo, bola by narušená jednota, resp. vyváženosť prevencie a represie a generálna prevencia opretá od odstránenie prísnu represiou by sa stala prostriedkom prevencie individuálnej. Povýšenie momentu trestnej represie by v skutočnosti znamenalo exemplárne trestanie, ktoré je v rozpore s týmito zásadami.“ (ÚS ČR 47/1998-u)

Hoci sa v ustanoveniach o treste v slovenskom Trestnom zákone a ani v českom Trestnom zákonníku nikde doslovne nespomína pojem „zadosťučinenie“ ako skutočnosti, ktorá má pri uložení trestu pre poškodeného význam, teoretické a akademické výklady aj s takouto úlohou trestu počítajú.

„Požiadavka prihliadnúť pri ukladaní trestu k právom chráneným záujmom poškodeného sa dostáva do popredia pozornosti najmä v súvislosti s presadzovaním myšlienok tzv. restoratívnej justície, ktorá kladie dôraz na uzmierenie páchatel'a s obeťou a obnovu trestným činom narušených spoločenských vzťahov, úsilie o posilnenie práv poškodeného v trestnom konaní a hľadanie cesty, ako uľahčiť poškodenému, aby dosiahol náhrady škody a odčinenia spôsobeného príkoria.“³

„Reštitučná teória účelu trestu rozvíja myšlienku uspokojenia záujmov poškodeného vo forme náhrady škody i zadosťučinenia. Má to význam z hľadiska dosiahnutia generálno-preventívneho účinku trestu, pretože prispieva nielen k uspokojeniu poškodeného, ale aj širšej verejnosti a potláča tak potrebu trestať svojpomocne.“⁴ „Úlohou trestu nesporne je aj dosiahnutie obnovenia kl'udu v spoločnosti a dosiahnutia generálno-preventívnych účinkov aj tým, že sa poškodenému poskytne náležité zadosťučinenie. Nevyhnutnosť orientovať sa pri ukladaní trestu i na ochranu záujmov osôb poškodených trestným činom v českom Trestnom zákonníku vyplýva z ust. § 39 ods. 3, podľa ktorého sa pri ukladaní trestných sankcií prihliaadne k i právom chráneným záujmom osôb poškodených trestným činom. Trest by mal teda viesť páchatel'a k tomu, aby sa usiloval o náhradu škody, poprípade tiež ďalšie formy primeraného zadosťučinenia.“⁵

² Šámal a kol.: Trestní zákonník I – komentář, C. H. BECK, 1. vydanie, 2009, str. 412

³ Šámal a kol.: Trestní zákonník I – komentář, C. H. BECK, 1. vydanie, 2009, str. 429

⁴ Šámal a kol.: Trestní zákonník I – komentář, C. H. BECK, 1. vydanie, 2009, str. 429

⁵ Šámal a kol.: Trestní zákonník I – komentář, C. H. BECK, 1. vydanie, 2009, str. 415

Morálne uspokojenie poškodeného uložením spravodlivého trestu páchatel'ovi znamená najmä pre tých poškodených, ktorým bola spôsobená morálna škoda, zrejme až tú najvyššiu možnú formu zadosťučinenia a satisfakcie, aká sa mu môže dostať.

2. Morálne plnenie páchatel'a trestného činu vo vzťahu k poškodenému

Predpokladom uspokojenia poškodeného a dosiahnutia pre neho spravodlivého zadosťučinenia nie je v tomto prípade činnosť ani rozhodnutie súdu (uložením trestu či povinnosti na náhradu spôsobenej škody), ale aktívne konanie páchatel'a v rámci základných etických a morálnych pravidiel slušného správania. V mnohých prípadoch, keď už v priebehu trestného konania bola poškodenému nahradená škoda, napr. pri dopravnej nehode plnila poisťovňa, sa poškodený dožaduje ospravedlnenia zo strany páchatel'a, ktorého sa mu doposiaľ nedostalo. Zväčša je len na samotnom páchatel'ovi, či, kedy a ako prejaví ochotu uspokojiť poškodeného aj nemateriálne. Motiváciu však páchatel' má. Poskytuje mu ju ust. § 36 písm. k), l) Trestného zákona, podľa ktorých sa za poľahčujúcu okolnosť považuje to, že páchatel' sa pričínil o odstránenie škodlivých následkov trestného činu alebo dobrovoľne nahradil spôsobenú škodu a priznal sa k spáchaniu trestného činu a trestný čin úprimne oľutoval.

Ak páchatel' aktívne koná tým, že prizná vinu, odstráni škodlivý následok, trestný čin úprimne oľutuje a samozrejme sa ospravedlní poškodenému, vždy to pozitívne ovplyvní náhľad poškodeného na samotné príkorie spôsobené mu trestným činom, ale i na osobu páchatel'a a následne i na samotný verdikt súdu ohľadom trestu.

3. Finančné odškodnenie poškodeného, ktorému bola trestným činom spôsobená ujma na zdraví, vo forme majetkovej náhrady bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia

Ujmou na zdraví sa na účely Trestného zákona rozumie akékoľvek poškodenie zdravia (§ 123 ods. 1). Z hľadiska následkov trestného činu na zdraví poškodeného je pre potreby Trestného zákona vymedzený všeobecný pojem ujma na zdraví. Ide o najširší pojem a zahŕňa aj ublíženia na zdraví a ťažkú ujmu na zdraví ako závažnejšie stupne poškodenia, resp. poruchy zdravia. Podmienky priznania a poskytnutia náhrady za bolesť a náhrady za sťaženie spoločenského uplatnenia upravuje zákon č. 437/2004 Z.z. o náhrade za bolesť a o náhrade za sťaženie spoločenského uplatnenia a o zmene a doplnení zákona NR SR č. 273/1994 Z.z. o zdravotnom poistení, financovaní zdravotného poistenia, o zriadení Všeobecnej zdravotnej poisťovne a o zriaďovaní rezortných, odvetvových, podnikových a občianskych zdravotných poisťovní v znení neskorších predpisov.

V zmysle označeného zákona sa bolesťou rozumie ujma spôsobená poškodením na zdraví, jeho liečením alebo odstraňovaním jeho následkov. Sťaženie spoločenského uplatnenia je stav v súvislosti s poškodením na zdraví, ktoré má preukázateľne nepriaznivé následky pre životné úkony poškodeného, na uspokojovanie jeho životných a spoločenských potrieb alebo na plnenie jeho spoločenských úloh. Náhrada za bolesť i za sťaženie spoločenského uplatnenia sa poskytuje jednorazovo na základe lekárskeho posudku.

4. Finančné odškodnenie poškodeného, ktorému bola trestným činom spôsobená majetková škoda, vo forme jej majetkovej náhrady alebo uvedením veci do pôvodného stavu

Škodou sa v zmysle § 124 Trestného zákona rozumie ujma na majetku alebo reálny úbytok na majetku alebo na právach poškodeného alebo jeho iná ujma, ktorá je v príčinnej súvislosti s trestným činom, bez ohľadu na to, či ide o škodu na veci alebo na právach. Škodou sa na účely tohto zákona rozumie aj získanie prospechu v príčinnej súvislosti s trestným činom.

Škodou v zmysle § 124 odsek 1 Trestného zákona sa rozumie aj ujma na zisku, na ktorý by poškodený inak vzhľadom na okolnosti a svoje pomery mal nárok alebo ktorý by mohol odôvodnene dosiahnuť.

Pri trestných činoch proti životnému prostrediu sa škodou rozumie súhrn ekologickej ujmy a majetkovej škody, pričom majetková škoda v sebe zahrnuje aj náklady na uvedenie životného prostredia do predošlého stavu. Pri trestnom čine neoprávneného nakladania s odpadmi podľa § 302 Trestného zákona rozsahom činu sa rozumie cena, za ktorú sa odpad v čase a v mieste zistenia činu obvykle zbiera, prepravuje, vyváža, dováža, zhodnocuje, zneškodňuje alebo ukladá, a cena za odstránenie odpadu z miesta, ktoré na jeho uloženie nie je určené.

Spoločným predpokladom finančného odškodnenia poškodeného, ktorému bola spôsobená ujma na zdraví, ale aj v prípadoch, ak mu bola spôsobená majetková škoda či škoda morálna, iná škoda, alebo ktorému boli porušené či ohrozené iné zákonom chránené práva alebo slobody, je začatie tzv. adhézneho konania. Adhézne konanie je súčasťou trestného konania a začína sa návrhom poškodeného na náhradu škody. Adhézne konanie je v Trestnom poriadku upravené v ustanoveniach § 46 ods. 1, 3, 4, § 256 ods. 2, § 287 a § 288 Trestného poriadku.

Účelom adhézneho konania je predovšetkým urýchlenie a úspora nákladov konania medzi stranami sporu. Nie je samostatnou časťou trestného konania, ale splyva s trestným konaním. Rieši náhradu škody, ktorú následkom trestného činu utrpel poškodený. Na základe jeho výsledkov súd rozhodne, ak tomu nebránia zákonné prekážky, o náhrade škody alebo odkáže poškodeného na občianske súdne konanie, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom.

Ak bola poškodenému spôsobená trestným činom škoda, môže si uplatniť nárok na náhradu škody priamo v trestnom konaní proti obžalovanému. Ak ho súd uzná vinným a nárok na náhradu škody z tejto viny vyplýva, rozhodne o nároku na náhradu škody, ak tomu nebránia zákonné prekážky, trestný súd spolu s rozhodnutím o trestnom čine.

Poškodený je oprávnený v trestnom konaní navrhnúť, aby súd v odsudzujúcom rozsudku uložil obžalovanému povinnosť nahradiť škodu spôsobenú trestným činom; návrh musí poškodený uplatniť najneskôr do skončenia vyšetrovania alebo skráteného vyšetrovania. Z návrhu musí byť zrejmé, z akých dôvodov a v akej výške sa nárok na náhradu škody uplatňuje.

Základnou podmienkou, aby si poškodený mohol uplatniť nárok na náhradu škody v adhéznom konaní je, že mu táto bola spôsobená trestným činom obvineného. Vyžaduje sa, aby medzi vznikom škody a spáchaným skutkom, za ktorý je obvinený stíhaný, bola príčinná súvislosť. Z toho vyplýva, že predmetom adhézneho konania nemôže byť škoda spôsobená iným činom, za ktorý nie je páchatel' trestne stíhaný, aj keby súvisel so skutkom, ktorý je predmetom trestného stíhania. Rozhodujúce je pritom uvedenie skutku v obžalobe alebo

v návrhu na schválenie dohody o vine a treste, pretože o nároku na náhradu škodu rozhoduje súd.

Podľa § 46 ods. 1 Trestného poriadku poškodený je osoba, ktorej bolo trestným činom **ublížené na zdraví**, spôsobená **majetková, morálna** alebo **iná** škoda alebo boli porušené či ohrozené jej **iné zákonom chránené práva alebo slobody**.

Ublížením na zdraví sa rozumie taký, ktorý je porušením normálnych telesných alebo duševných funkcií sťažuje výkon obvyklej činnosti, alebo má iný vplyv na obvyklý spôsob života poškodeného a ktorý vyžaduje lekárske ošetrovanie, aj keď nezanecháva trvalé následky.

Majetkovú škodu sa rozumie ujma, ktorá nastala v majetkovej sfére poškodeného, a je objektívne vyjadriteľná peniazmi. Skutočnou škodou na veci je nutné rozumieť takú ujmu, ktorá znamená zmenšenie majetkového stavu poškodeného oproti stavu pred škodlivou udalosťou a predstavuje majetkové hodnoty, ktoré je potrebné vynaložiť na to, aby bola vec uvedená do predchádzajúceho stavu.

Morálna škoda je škoda vzniknutá porušením práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti. Vyjadruje ju psychická trauma, stres, úzkosť, frustrácia a podobne.

Inou škodou je škoda, ktorá môže byť spôsobená na iných právach poškodeného napr. porušením autorského práva, právach vyplývajúcich zo zmlúv – licenčnej zmluvy, zmluvy o dielo.

Pri rozhodovaní o náhrade škody poškodeného voči obvinenému súd aplikuje ohľadom tohto nároku spravidla ustanovenia občianskeho hmotného práva, najčastejšie Občianskeho zákonníka týkajúce sa náhrady škody (§ 420 a nasl.), v procesnom postupe však stále aplikuje Trestný poriadok.

Ak súd odsudzuje obžalovaného za trestný čin, ktorým spôsobil inému škodu, uvedenú v § 46 ods. 1 Trestného poriadku (majetkovú, morálnu alebo inú alebo boli porušené či ohrozené jej iné zákonom chránené práva alebo slobody), uloží mu spravidla v rozsudku, aby ju poškodenému nahradil, ak bol nárok riadne a včas uplatnený. Ak tomu nebráni zákonná prekážka, súd uloží obžalovanému vždy povinnosť nahradiť škodu, ak je jej výška súčasťou popisu skutku uvedeného vo výroku rozsudku, ktorým bol obžalovaný uznaný za vinného.

Výrok o povinnosti obžalovaného na náhradu škody musí presne označovať osobu oprávneného a nárok, ktorý mu bol prisúdený. V odôvodnených prípadoch môže súd vysloviť, že záväzok má byť splnený v splátkach, a súčasne určí podmienky ich splatnosti, pritom berie na zreteľ aj vyjadrenie poškodeného.

Výrok rozsudku o náhrade škody môže byť na návrh poškodeného vyjadrený v peňažných prostriedkoch v cudzej mene, ak to neodporuje okolnostiam prípadu a škoda bola spôsobená na peňažných prostriedkoch v cudzej mene alebo na veciach zakúpených za také peňažné prostriedky alebo ak obžalovaný alebo poškodený je devízovým cudzozemcom.

Ak podľa výsledku dokazovania nie je podklad na vyslovenie povinnosti na náhradu škody alebo ak by bolo treba na rozhodnutie o povinnosti na náhradu škody vykonať ďalšie dokazovanie, ktoré presahuje potreby trestného stíhania a predĺžilo by ho, súd odkáže poškodeného na občianske súdne konanie, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom. Poškodeného treba označiť jeho menom a priezviskom, dátumom a miestom narodenia a miestom bydliska. Ak je poškodeným právnická osoba, treba ju označiť jej

obchodným menom alebo názvom, sídlom a identifikačným číslom podľa záznamu v obchodnom registri, živnostenskom registri alebo inom registri.

Na občianske súdne konanie alebo na konanie pred iným príslušným orgánom odkáže súd poškodeného tiež so zvyškom jeho nároku, ak mu nárok z akéhokoľvek dôvodu prizná len sčasti.

Ak súd obžalovaného spod obžaloby oslobodí, odkáže poškodeného s jeho nárokom na náhradu škody vždy na občianske súdne konanie, prípadne na konanie pred iným príslušným orgánom.

5. Finančné odškodnenie poškodeného, ktorému bola spôsobená morálna alebo iná škoda, vo forme nahradenia nemajetkovej ujmy v rozsahu určenom rozsudkom vo výroku o náhrade škody

Morálnou škodou z pohľadu nášho Trestného poriadku je škoda vzniknutá porušením práva na zachovanie ľudskej dôstojnosti (psychická trauma, stres, úzkosť, frustrácia) a môže sa týkať najmä trestných činov proti ľudskej dôstojnosti a trestných činov proti iným právam a slobodám (trestné činy znásilnenia, sexuálneho násillia, sexuálneho zneužívania, súložie medzi príbuznými, nebezpečného vyhrážania a ďalšie trestné činy - § 359 až 378a Trestného zákona).

„Morálna škoda predstavuje škodu, ktorá vznikla poškodenému spravidla zásahom do jeho osobnej sféry. Pojem „morálna škoda“ vo vzťahu k škodlivému následku spôsobenému úmyselným násilným trestným činom podľa osobitného zákona (zákon č. 215/2006 Z.z. o odškodňovaní osôb poškodených násilnými trestnými činmi) treba v prípadoch smrti, znásilnenia alebo sexuálneho násillia vykladať v súlade s výkladom pojmu „nemajetková ujma“ v občianskom súdnom konaní.“⁶

Inou škodou je škoda vzniknutá trestným činom, ktorá nie je majetkovou škodou, morálnou škodou ani ublížením na zdraví. Môže ísť napr. o ujmu na zdraví, ktorá nedosahuje intenzitu ublíženia na zdraví. Iná škoda môže byť spôsobená na iných právach poškodeného (napr. porušenie autorského práva, porušenie práv vyplývajúcich zo zmlúv – licenčnej zmluvy).

V súvislosti s uplatnením nároku poškodeného na náhradu nemajetkovej ujmy v adhéznom konaní je potrebné uviesť, že trestný súd v procesnom postupe aplikuje ustanovenia Trestného poriadku, ale ohľadom podmienok samotného nároku aplikuje ustanovenia občianskeho hmotného práva, a to ustanovenia upravujúce osobnostné práva fyzických osôb, ktoré sú v Občianskom zákonníku zaradené ako ochrana osobnosti v ustanoveniach § 11 až 16.

Najvyšší súd Slovenskej republiky v jednom zo svojich rozhodnutí (uznesenie sp. zn. 5 Cdo 265/2009 zo 17.2.2011) týkajúcom sa náhrady nemajetkovej ujmy uviedol nasledovné:

„Pojmovými znakmi subjektívnych osobnostných práv sú absolútna povaha, imateriálny charakter, všeobecnosť a výlučnosť, zásadná neprevoditeľnosť, časová

⁶ Minárik Š. a kol.: Trestný poriadok – Stručný komentár. Iura Edition, 2006. s. 731. Pozri aj § 287 ods. 1 Trestného poriadku. Burda, E. – Gaňa, S. – Tobiášová, L.: Odškodňovanie osôb poškodených násilnými trestnými činmi. In.: Justičná revue, 59, 2007, č. 4, s. 503-526.

neobmedzenosť a nepremlčateľnosť. Pôsobia voči neobmedzenému, resp. neurčitému okruhu ostatných subjektov práva, ich predmetom sú výlučne nemajetkové hodnoty (osobnosť), patria každej fyzickej osobe „a priori“, (sú prejavom ľudskej osobnosti vo vzťahu k ostatným subjektom, t.j. či fyzickým alebo právnickým osobám) s rovnakým právnym postavením, výlučné oprávnenie nakladať počas celého života v medziach určených právnym poriadkom s jednotlivými stránkami svojej osobnosti patrí fyzickej osobe, nemožno ich scudzovať, deliť od ich nositeľa, upínajú sa na fyzickú osobu po dobu jej fyzickej existencie v spoločnosti (sú časovo neobmedzené počas života fyzickej osoby) sú nezdediteľné (netvorí predmet dedičstva), sú nepremlčateľné, rovnako aj neprekludovateľné a nemožno ich postihovať exekúciou. Na rozdiel od nich majetkové práva možno oddeliť od ich subjektov, prevádzať (scudzovať) ich, podliehajú exekúcii, premlčaniu a preklúzii. Špecifickosť subjektívnych osobnostných práv spočíva v ich predmete, ktorým je priamo osobnosť človeka, fyzickej osoby v jej celistvosti. Právo na ochranu osobnosti (subjektívne rýdzo osobné, resp. osobnostné právo) Občiansky zákonník upravuje ako jednotné právo (doslovné znenie „fyzická osoba má právo na ochranu svojej osobnosti“). V dôsledku toho je treba jednotlivé práva, ktoré v tomto jednotnom rámci vznikajú, chápať ako práva čiastkové, lišiace sa navzájom vzťahom k rôznym hodnotám, stránkam osobnosti, avšak vychádzajúcim z osobnosti tvoriacej fyzickú a mravnú jednotu. Ako základné hodnoty osobnosti každej fyzickej osoby uvádza Občiansky zákonník v § 11 výslovne život, zdravie, občiansku česť a ľudskú dôstojnosť, ako aj súkromie, meno a prejavy osobnej povahy.

Podľa ustanovenia článku 8 odseku I Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných práv a slobôd (publikovaného pod č. 209/1992 Zb.) každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydli a korešpondencie. Z ustanovenia článku 17 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (publikovaného pod č. 120/1976 Zb.) vyplýva, že nikto nesmie byť vystavený svojvoľnému zasahovaniu do súkromného života, rodiny, domova alebo korešpondencie a každý má právo na zákonnú ochranu proti takým zásahom alebo útokom.

Právo na súkromie v rôznych poňatiach môže zahŕňať tak ochranu rodinného života, súkromie obydli, listové tajomstvo, ako aj ochranu cti, povest človeka, či ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním údajov o osobe. V ústavnej rovine je zakotvené v článku 16 Ústavy Slovenskej republiky - nedotknuteľnosť osoby a jej súkromia je zaručená, obmedzená môže byť len v prípadoch ustanovených zákonom; článku 19 ods. 1 – každý má právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života, ods. 2 - každý má právo na ochranu pred neoprávneným zhromažďovaním, zverejňovaním alebo iným zneužívaním údajov o svojej osobe; v článku čl. 21 garantujúcom nedotknuteľnosť obydli; v článku 22 zaručujúcom ochranu listového tajomstva, tajomstva dopravovaných správ a iných písomností a ochranu osobných údajov.

Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku zo 16. decembra 1992 vo veci Niemetz proti Nemecku uviedol, že „...nepovažuje za možné alebo potrebné pokúsiť sa o vyčerpávajúcu definíciu pojmu „súkromný život“. Mohlo by však byť príliš reštriktívne limitovať tento pojem „výsostným okruhom“, v ktorom môže jednotlivec žiť svoj vlastný osobný život, ako sa rozhodne, a úplne z tohto okruhu vylúčiť vonkajší svet neobsiahnutý v tomto okruhu. Rešpektovanie súkromného života musí tiež obsahovať do určitej miery právo zakladať a rozvíjať vzťahy s ostatnými ľuďmi.“

Súčasťou práva na súkromie je právo na rodinný život. Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku z 21. júna 1988 vo veci Berrhab proti Holandsku konštatoval: „Z pojmu rodina,

na ktorom je založený článok 8, vyplýva, že dieťa narodené z takéhoto zväzku je ipso iure súčasťou tohto vzťahu. Z tohto dôvodu existuje od momentu narodenia dieťaťa a už vzhľadom na samotnú existenciu tejto skutočnosti medzi dieťaťom a jeho rodičmi zväzok rovnajúci sa „rodinnému životu“, dokonca aj vtedy, keď už rodičia neskôr spolu nežijú.“ Podstatou rodinného života je oprávnenie fyzickej osoby utvárať, udržiavať a rozvíjať vzťahy medzi členmi rodiny založené na silných citových väzbách.

Ak medzi fyzickými osobami existujú sociálne, morálne, citové a kultúrne vzťahy vytvorené v rámci ich súkromného a rodinného života, môže porušením práva na život jednej z nich dôjsť k nedovolenému zásahu do práva na súkromie druhej z týchto osôb. Takýmto protiprávnym zásahom tretej osoby do práva na súkromie, resp. práva na rodinný život môže byť ďalšiemu účastníkovi vzťahu spôsobená taká ujma, ktorá mu čiastočne alebo úplne bráni naplno naplňať jeho citové potreby, t.j. nemajetková ujma postihujúca inú ako majetkovú sféru osobnosti, sféru osobnostnú, ku ktorej nepochybne patrí aj citová (emocionálna) ujma. Ak dôjde k smrti jedného z členov rodinného vzťahu, pozostalá osoba môže utrpieť citovú ujmu vo forme šoku, smútku zo straty blízkej osoby a takisto aj spoločensva (vzťahu) s blízkou osobou.

Osobnosť, ktorá je chránená prostredníctvom všeobecného osobnostného práva, v prípade, ak došlo k zásahu do tohto práva, má možnosť využiť právne prostriedky ochrany osobnosti, ktoré sú exemplifikatívne uvedené v ustanovení § 13 Občianskeho zákonníka. Prichádzajú do úvahy, pokiaľ hrozí alebo je spôsobená ujma v osobnostnej nemajetkovej sfére a majú rôznu povahu. Ktoré z týchto právnych prostriedkov príslušná fyzická osoba na ochranu svojej osobnosti uplatní, bude závislé v prvom rade na jej vôli ovplyvnenej predovšetkým intenzitou a povahou protiprávneho zásahu. Zásah do emocionálnej sféry fyzickej osoby, spôsobený protiprávnym konaním tretej osoby, následkom ktorého je úmrtie blízkej osoby, zakladá právo domáhať sa ochrany osobnosti podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o ochrane osobnosti. Realizácia tejto ochrany je vo výlučnom záujme osôb, ktoré sú v takom úzkom vzťahu k postihnutej fyzickej osobe, že ochrana integrity jeho osobnosti aj po jeho smrti (tzv. postmortálna ochrana) je ich osobným záujmom; ide o najbližších príbuzných, a to manžela a deti, a ak ich niet, o rodičov.

Jednotlivé prostriedky na ochranu osobnosti sú relatívne samostatné. Je možné ich použiť jednotlivo alebo kumulovane, taktiež v závislosti od intenzity protiprávneho zásahu do osobnostnej sféry fyzickej osoby. Zákon výslovne pripúšťa možnosť podania návrhu na upustenie od neoprávnených zásahov (negatívna žaloba), výslovne prípustný je aj návrh na odstránenie následkov už uskutočnených zásahov (reštitučná žaloba) a návrh na poskytnutie primeraného zadosťučinenia (satisfakčná žaloba), ktoré nemá charakter peňažnej náhrady, teda nejde o majetkové plnenie, ale je výlučne prostriedkom morálneho, imateriálneho pôsobenia. Svojou povahou nejde o prostriedok represívny, ani reparačný, ale o špeciálny prostriedok ochrany osobnosti so satisfakčnou povahou, ktorá sa bezprostredne nepremieta do majetkovej sféry postihnutej fyzickej osoby, preto ju nemožno vyjadriť a vyčísliť v peniazoch. V prípade, ak by sa nezdalo morálne zadosťučinenie postačujúce, umožňuje Občiansky zákonník v § 13 ods. 2 priznať náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, ktorej účelom je vyvážiť a zmierniť nemajetkovú ujmu peňažnou formou a plní tiež satisfakčnú funkciu. Z uvedeného vyplýva, že vedľa žalôb na zdržania sa zásahov a žalôb na odstránenia následkov zásahu sú možné aj žaloby dožadujúce sa inej formy ochrany. Plynie to zo slova „najmä“ použitého v prvej vete ustanovenia § 13 Občianskeho zákonníka. Touto inou formou ochrany sú žaloby o určenie, že určitým spôsobom sa zasiahlo do práv osobnosti žalobcu, alebo žaloby o určenie, že určité výroky sú nepravdivé. Tieto žaloby nie sú žalobami

určovacími podľa ustanovenia § 80 písm. c) Občianskeho súdneho poriadku. Preto nie je potrebné, aby sa preukazoval právny záujem na tomto určení.

Európsky súd pre ľudské práva v niektorých prípadoch porušenia osobnostných práv napr. práva na život, osobnú slobodu a bezpečnosť, práva na súkromie a rodinný život, dospel k záveru, že dostatočným zadostučinením pre sťažovateľa je samotné konštatovanie porušenie práva (rozsudky Český vs. Česká republika zo 6. júna 2000, Malhous vs. Česká republika z 12. augusta 2001, Pavletič vs. Slovensko z 22. júna 2004, Indra vs. Slovensko z 1. februára 2005). V iných prípadoch okrem záveru o porušení týchto práv, súčasne priznal úspešným sťažovateľom náhradu za utrpenú ujmu (rozsudky Kučera vs. Slovensko zo 17. júla 2007, Babylonová vs. Slovensko z 20. júna 2006, Turek vs. Slovensko zo 14. februára 2006).“

Jednotné právo na ochranu osobnosti fyzickej osoby je zabezpečované radom parciálnych prostriedkov, ktoré možno vnímať relatívne úplne samostatne. Právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch podľa ustanovenia § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka predstavuje jedno z čiastkových a relatívne samostatných prostriedkov ochrany jednotného práva na ochranu osobnosti fyzickej osoby. Vzniká vtedy, keď morálna satisfakcia ako rýdzo osobné právo, nestačí na vyváženie a zmiernenie nepriaznivých následkov protiprávneho zásahu do osobnostných práv. Napriek tomu, že ide o satisfakciu v oblasti nemateriálnych osobnostných práv (podobne ako je to v prípade bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia alebo práva na náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej nezákonným rozhodnutím alebo nesprávnym úradným postupom podľa ustanovenia § 17 ods. 2 zákona č. 514/2003 Z.z. o zodpovednosti za škodu spôsobenú pri výkone verejnej moci), jeho vyjadrenie peňažným ekvivalentom spôsobuje, že ide o osobné právo majetkovej povahy. Vychádzajúc z uvedeného Najvyšší súd Slovenskej republiky judikoval, že **právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch - peňažnú satisfakciu (zadost'účinenie) je podľa ustanovenia § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka osobným právom majetkovej povahy vyjadriteľným peňažným ekvivalentom a podliehajúcim premlčaniu vo všeobecnej trojročnej lehote počítanej od okamihu zásahu do práv fyzickej osoby na ochranu osobnosti** (uznesenie sp. zn. 5 Cdo 265/2009 zo 17.2.2011).

„Právo na peňažné zadost'účinenie, ktorého **účelom** je vyvážiť a zmierniť nemajetkovú ujmu peňažnou formou, premlčaniu podlieha, keďže táto satisfakčná funkcia, obdobne ako v prípade náhrady za vytrpenú bolesť a za sťaženie spoločenského uplatnenia“ (R 28/1970) sa približuje funkcii reparačnej, aká je aj pri náhrade škody, pokiaľ je napravitel'ná poskytnutím peňazí.

V súvislosti s posúdením opodstatnene vznesenej námietky premlčania voči uplatňovanému nároku na náhradu nemajetkovej v peniazoch prichádza do úvahy aj otázka kolízie uplatnenia námietky premlčania s ustanovením § 3 Občianskeho zákonníka, v zmysle ktorého výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávných vzťahov nesmie bez právneho dôvodu zasahovať do práv a oprávnených záujmov iných a nesmie byť v rozpore s dobrými mravmi. Ustanovenie § 3 Občianskeho zákonníka je všeobecným ustanovením hmotnoprávnej povahy, ktoré dáva súdu oprávnenie posúdiť, či výkon subjektívneho práva je v súlade s dobrými mravmi a v prípade, ak to tak nie je, požadovanú ochranu odoprieť. Hoci definícia dobrých mravov nie je v žiadnom právnom predpise upravená, vo všeobecnosti možno za dobré mravy považovať súhrn spoločenských, kultúrnych a mravných noriem, ktoré preukázali počas historického vývoja určitú mieru stálosti (nemennosti), vyjadrujú podstatné historické tendencie a stotožňuje sa s nimi relevantná časť spoločnosti.

Vo vzťahu k akceptovaniu námietky premlčania aj z hľadiska jej súladnosti s ustanovením § 3 Občianskeho zákonníka Najvyšší súd Slovenskej republiky v už spomínanom uznesení sp. zn. 5 Cdo 265/2009 zo 17.2.2011 uviedol, že: „Všeobecne možno bezpochyby dôvodiť, že v konaní účastníkom konania opodstatnene vznesenú námietku premlčania voči uplatňovanej pohľadávke, nemožno pokladať za konanie, ktoré je v rozpore s dobrými mravmi, pretože inštitút dobrých mravov je zákonným inštitútom a prispieva k istote v právnych vzťahoch. Za špecifických okolností však výkon práva namietať premlčanie uplatneného nároku by mohol byť konaním umožňujúcim poškodiť druhého účastníka právneho vzťahu, ktorý márne uplynutie premlčacej doby nezavinil a voči ktorému by zánik uplatňovaného nároku v dôsledku uplynutia premlčacej doby bol neprimerane tvrdým postihom v porovnaní s rozsahom a charakterom ním uplatňovaného práva a s dôvodmi, pre ktoré svoje právo neuplatnil včas. Znaky konania vykazujúce priamy úmysel poškodiť druhého účastníka je potrebné vyvodzovať z tých okolností, za ktorých bola námietka premlčania tohto nároku uplatnená a nie z okolností a dôvodov, z ktorých je vznik uplatňovaného nároku odvodzovaný, inými slovami, rozhodujúce (určujúce) pre odopretie účinkov námietky premlčania sú okolnosti, ktoré existovali v čase uplatnenia námietky premlčania. Tieto okolnosti musia byť naplnené v natoľko výnimočnej intenzite, aby bol odôvodnený tak významný zásah do právnej istoty, akým je neumožnenie práva uplatniť námietku premlčania.“

V trestnom konaní vzhľadom na definíciu pojmu škoda (§ 46 ods. 1 Trestného poriadku) povinnosť rozhodnúť o jej náhrade v odsudzujúcom rozsudku, ak bol jej nárok riadne uplatnený, sa vzťahuje na škodu majetkovú, morálnu aj inú, aj na porušenie či ohrozenie iných zákonných práv alebo slobôd poškodeného s tým, že pojem „morálna škoda“ vo vzťahu k škodlivému následku spôsobenému úmyselným násilným trestným činom treba v prípade smrti (napr. aj znásilnenia, sexuálneho násillia, poškodenia dobrého mena pri krivom obvinení) vykladať v súlade s výkladom pojmu „nemajetková ujma“ v občianskom konaní.

Je zrejmé, že trestnoprávny pojem „škoda“ je obsahovo výrazne širší a obsiahlejší ako pojem „škoda“ v práve súkromnom. Trestné právo, a to predovšetkým v zmieňovanom ustanovení § 46 ods. 1 Trestného poriadku, totižto vychádza z pojmu škoda, resp. definuje jeho obsah nie v zmysle dnes už v Európe postupne prekonanej a prekonávanej predstavy o škode ako zásahu výlučne do majetkových práv poškodeného, ale nazerá na škodu modernejším, vyspelo-európskym chápaním ako na protiprávny zásah do materiálnych i nemateriálnych práv, pričom výsledkom takéhoto zásahu môže byť logicky nielen ujma materiálna (majetková či peňažná), ale aj ujma nemateriálna (imateriálna), teda ujma či škoda, ktorá sa neprejaví vo sfére materiálnej, ale vo sfére inej, tvorenej všetkými ostatnými právami inej, nie – materiálnej, povahy, ktorým právny poriadok priznáva právnu ochranu a ich porušenie resp. zásah do takýchto práv sankcionuje. Trestný poriadok teda vníma škodu ako škodu majetkovú, morálnu a inú, pričom obsahovo odkazuje na porušenie či ohrozenie iných zákonných práv alebo slobôd poškodeného s tým, že pojem „morálna škoda“ a „iná škoda“, vo vzťahu k škodlivému následku spôsobenému zavineným protiprávnym konaním sankcionovaným normami trestného práva, treba vnímať ako pojmy, ktoré sú v priamej súvislosti so všeobecným pojmom „nemajetková, resp. imateriálna ujma“ v práve civilnom, t.j. pojmom, ktorý je obsahovo natoľko rôznorodý, ako sú obsahovo rôznorodé zákonné práva o slobody, ktoré podliehajú zákonnej ochrane a zásah do ktorých je právom sankcionovaný (spravidla vo forme príkazu takéto zásah odstrániť/napraviť/zastaviť). S ohľadom na tieto skutočnosti, t.j. predovšetkým s ohľadom na imateriálny charakter týchto chránených práv, možno takéto (nemajetkovú) ujmu, ktorá takýmto porušením vznikla, peňažne len zmierniť, v žiadnom prípade však nie reparovať, to s ohľadom na charakter týchto práv nie je možné

(protiprávny zásah, ktorým došlo k porušeniu zdravia či cti fyzickej osoby, nie je možné peniazmi, resp. peňažnou reparáciou napraviť, peňažná náhrada slúži len na prípadné zmiernenie následkov takéhoto konania).

Pri rozhodovaní o nároku na náhradu škody v adhéznom konaní je nutné rešpektovať hmotnoprávne ustanovenia osobitných predpisov, na ktorých je uplatnený nárok založený a ktorými sa tiež aj riadi. Tieto predpisy špecificky upravujú vznik nároku na náhradu škody, jeho obsah a rozsah, spôsob náhrady. Potom ako už bolo uvedené aj pri rozhodovaní o neoprávnených zásahoch do osobnostných práv a právnych prostriedkoch nápravy sa rozhoduje podľa ustanovení § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka.

Podľa § 11 Občianskeho zákonníka fyzická osoba má právo na ochranu svojej osobnosti, najmä života a zdravia, občianskej cti a ľudskej dôstojnosti, ako aj súkromia, svojho mena a prejavov osobnej povahy.

Predmetom ochrany podľa § 11 Občianskeho zákonníka sú také rýdzo osobné práva občana, ktoré ovplyvňujú rozvoj jeho osobnosti a sú s ním úzko spojené. Všestranný rozvoj a uplatnenie osobnosti človeka je hlavným zmyslom a cieľom tejto občianskoprávnej ochrany. Toto hľadisko je určujúce pri posudzovaní otázky, či a ktoré práva sú ustanovením § 11 Občianskeho zákonníka chránené.

Podľa § 13 ods. 1 Občianskeho zákonníka fyzická osoba má právo najmä sa domáhať, aby sa upustilo od neoprávnených zásahov do práva na ochranu jeho osobnosti, aby sa odstránili následky týchto zásahov a aby jej bolo dané primerané zadost'učinenie.

Primeranosť zadost'učinenia závisí od okolností, za ktorých došlo k neoprávnenému zásahu, a bude spočívať v morálnom plnení, napr. ospravedlnení alebo v odvolaní urážlivých výrokov, atď., a to obvykle tam, kde k nim došlo (v pracovnom kolektíve, v dennej tlači a pod.).

Podľa § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka pokiaľ by sa nezdalo postačujúce zadost'učinenie podľa § 13 ods. 1 Občianskeho zákonníka najmä preto, že bola v značnej miere znížená dôstojnosť fyzickej osoby alebo jeho vážnosť v spoločnosti, má fyzická osoba tiež právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch.

Pokiaľ morálne zadost'učinenie nie je postačujúce, má poškodená osoba právo na peňažnú satisfakciu. Právo na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch má fyzická osoba aj vtedy, keď **morálna satisfakcia** už nie je aktuálna.

Podľa § 13 ods. 3 Občianskeho zákonníka výšku náhrady podľa § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka pokiaľ určí súd s prihliadnutím na závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo.

Výšku peňažného zadost'učinenia súd určuje na základe voľnej úvahy, ktorá však nemôže byť svojvoľou. Zákon ustanovuje súdu povinnosť prihliadnúť pritom na dve hľadiská, a to na závažnosť vzniknutej ujmy, ako aj na okolnosti, za ktorých k porušeniu došlo. Určenie výšky peňažnej satisfakcie má byť s ohľadom na okolnosti konkrétneho prípadu v súlade s požiadavkou spravodlivosti. Aj napriek tomu, že súd voľnou úvahou určuje výšku peňažnej satisfakcie, zo žaloby (z návrhu v adhéznom konaní) musí byť zjavné, akú výšku poškodený požaduje. Súd totiž nemôže ísť „ultra petitum“ a prisúdiť viac, ako poškodený žiada.

Z prisúdenej peňažnej sumy však nemožno súčasne priznať aj úroky z omeškania, pretože dlžník sa až do rozhodnutia súdu nedostal do omeškania.

Úprava ochrany súkromia, vrátane rodinného súkromia, vychádza zo zásady, že do súkromného života osoby sa nesmie neoprávnené zasahovať a nesmie sa jej súkromnému životu spôsobiť žiadna ujma. Funkciou práva na súkromie je totiž zabezpečiť pre fyzickú osobu nerušenosť súkromnej sféry, v ktorej by mohla všestranne rozvíjať svoju osobnosť. Ústava zároveň rodinný život priraduje k súkromnému životu, pričom toto priradenie treba interpretovať tak, že rodinný život a právo na jeho ochranu sú súčasťou súkromia. Ústava chráni aj súkromie fyzickej osoby v jej rodinných vzťahoch voči iným fyzickým osobám, čo v sebe zahŕňa vzťahy sociálne, kultúrne, ale aj morálne, či materiálne. Zásahy do týchto vzťahov, ktoré sú neoprávnené, možno kvalifikovať ako zásahy do rodinného života - do rodinného súkromia. V prípade, že medziľudské väzby tvoriace základ a rámec súkromného života jednotlivca dosahujú určitú intenzitu a vykazujú určité ďalšie charakteristiky, môže takouto deštrukciou vzťahov dôjsť k neoprávnenému zásahu do práva na ochranu súkromia ako čiastkového práva na ochranu osobnosti za podmienky, že konanie pôvodcu zásahu je protiprávne, je objektívne spôsobilé do práva na ochranu osobnosti zasiahnuť a existuje príčinná súvislosť medzi protiprávnym zásahom do osobnosti fyzickej osoby objektívne spôsobilým vyvolať nemajetkovú ujmu, spočívajúcu v porušení alebo ohrození osobnosti fyzickej osoby a vznikom tejto nemajetkovej ujmy. Treba tiež uviesť, že právnym prostriedkom ochrany proti takému zásahu je práve návrh, ktorým sa fyzická osoba domáha podľa ustanovení o ochrane osobnosti primeraného zadost'učinenia, ktoré môže mať i podobu náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch.

S poukazom na vyššie uvedené je potrebné uzavrieť, že ustanovenia § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka poskytujú právny základ nároku na náhradu nemajetkovej - imateriálnej ujmy spôsobenej jednotlivcovi usmrtením jeho blízkej osoby. Rešpektovanie súkromného života musí zahŕňať do určitej miery aj právo na vytváranie a rozvíjanie vzťahov s ďalšími ľudskými bytosťami. Súčasťou súkromného života je život rodiny, zahrňujúci i vzťahy medzi blízkymi príbuznými, hlavne vzťahy sociálne a morálne.

Súdna prax tuzemských súdov pripustila žaloby na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, ktoré si uplatňujú postihnuté blízke osoby, ktorých právo na súkromný a rodinný život bolo dotknuté úmrtím blízkej osoby. Je nepochybné, že úmrtie blízkej osoby predstavuje závažný zásah do práva na súkromie dotknutej fyzickej osoby, ako jedného z čiastkových osobnostných práv fyzickej osoby.

Náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch, ktorej sa poškodení domáhajú v adhéznom konaní, môže súd podľa § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka priznať vtedy, ak by sa morálna satisfakcia nezdala postačujúca, najmä ak bola v značnej miere znížená dôstojnosť fyzickej osoby alebo jej vážnosť v spoločnosti. Dôvody priznania náhrady sú v tomto ustanovení uvedené len demonštratívne. Zákon tu ustanovuje jedinú podmienku priznania náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch, ktorá bude splnená vtedy, keď sa nemateriálne (morálne) zadost'učinenie nezdá postačujúce.

Podmienkou priznania náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch (t.j. materiálnej satisfakcie) je vždy – v závislosti na individuálnych okolnostiach daného prípadu – existencia závažnej ujmy. Za závažnú ujmu treba považovať ujmu, ktorú fyzická osoba vzhľadom na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo, intenzitu zásahu, jeho trvanie alebo dopad a dôsledky považuje za ujmu značnú. Pritom však nie sú rozhodujúce jej subjektívne pocity,

ale objektívne hľadisko, teda to, či by predmetnú ujmu takto v danom mieste a čase (v tej istej situácii) vnímala aj každá iná fyzická osoba.

„Samotná závažnosť ujmy vzniknutej v dôsledku neoprávneného zásahu do práva na ochranu osobnosti nie je jediným a výlučným kritériom pre určenie výšky nemajetkovej ujmy v peniazoch. Pri určení tejto výšky súd musí prihliadnuť aj na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo. Tieto okolnosti môžu byť významné tak u osoby postihnutej, ako aj u osoby, ktorá neoprávnený zásah spôsobila“ (R 29/2001)

I keď samotné jednotlivé súčasti osobnosti fyzickej osoby a osobnostných práv, ktorým poskytuje ochranu § 11 Občianskeho zákonníka (ľudská dôstojnosť, česť, meno, vážnosť, súkromie a pod.) sú hodnoty, ktoré v podstate nemožno vyjadriť v peniazoch, to ešte neznamená, že by peniazmi nebolo možné vyjadriť výšku náhrady nemajetkovej ujmy spôsobenej protiprávnym zásahom do osobnosti. Priznanie zadosťučinenia v peniazoch predpokladá splnenie určitých zákonom kvalifikovaných podmienok. Výšku náhrady tohto zadosťučinenia určí súd s prihliadnutím na závažnosť vzniknutej ujmy a na okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo. Občiansky zákonník žiadnu maximálnu ani minimálnu hranicu výšky zadosťučinenia v peniazoch nestanovuje. Ustanovenie 13 ods. 1 Občianskeho zákonníka stanovuje len, že zadosťučinenie má byť primerané. Určenie výšky náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch je vecou úvahy súdu, ktorý sa pri tejto úvahe musí riadiť dvoma v zákone taxatívne stanovenými kritériami (§ 13 ods. 3 Občianskeho zákonníka – závažnosť vzniknutej ujmy a okolnosti, za ktorých k porušeniu práva došlo) a z týchto musí pri svojom rozhodovaní o výške náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch vychádzať. Iné ako vyššie uvedené kritériá nemôže súd pri rozhodovaní o tejto otázke vziať na zreteľ. V tejto súvislosti poukazujem na rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3Cdo/137/2008 z 18.2.2010, kde sa uvádza, že v prípade zásahu do práva na súkromie nie je zníženie dôstojnosti alebo vážnosti v spoločnosti v značnej miere jedinou relevantnou formou závažnosti ujmy spôsobenej fyzickej osobe na chránených právach.

Poznamenávam, že finančné odškodnenie poškodeného za morálnu škodu, utrpenie (resp. za násilným trestným činom vyvolanú smrť blízkej osoby) nikdy samo o sebe nemôže dostatočne nahradiť stratu blízkej osoby, môže však do istej miery kompenzovať emocionálne útrapy poškodeného trestným činom vyvolané. Ak sa k finančnému zadosťučineniu pripojí aj spravodlivý trest pre páchatel'a, môže sa skutočne stať, že poškodený bude z pojednávacej miestnosti odchádzať s dobrým pocitom a vierou v spravodlivosť v tom najširšom slova zmysle.

S ohľadom na uvedené ja namieste vysloviť, že trestné súdy v Slovenskej republike majú v rámci adhézneho konania dostatočné zákonné prostriedky na to, aby mohli v odsudzujúcich rozsudkoch rozhodovať aj o náhrade nemajetkovej ujmy. Zrejme je len otázkou času, kedy začnú vo väčšom rozsahu tieto prostriedky využívať. Tým by sa zavŕšil proces zadosťučinenia pre poškodeného už v trestnom konaní bez toho, aby sa svojho nároku musel domáhať v ďalšom už civilnom súdnom konaní. Verím, že osвета v rámci výchovného procesu sudcov prispeje ku kompletnému uspokojeniu všetkých práv poškodeného v trestnom konaní.

JUDr. Martin Bargel